

Ormearen goian ogeta sei lauki dagoz Bizkai'ko Jaunen irudiakaz. Oneik Galbarriatu'tar Sebastian'ek eta Bustrin anaiak (Txomin eta Nikola) margoztuak dira, 1664n. urtean aldundiak agindua betetuz. Arin egiñak dira aldundiak estu artu ebazalako. Lenengo Jaun Zuria'ren saillekoak, ez dira benetako jaunak, baiña or dagoz. Gero besteak. Lauki bakoitzak azpian daukoz bakoitxaren izena eta jakingarri batzuk, baiña uts asko dagoz oin orreitan edesti arloan.

Bizkai'ko Jaunen laukien gaiñean, zin egitera etorri ziran erregeen izenak aitatzen dira: Eskuma-aldean, Gaztelako Enrike IV, Fernando Katolikua, VII Karlos. Ezker-aldean, Gaztelako III Enrike, Gaztelako I Juan, Isabel Katolka deritxona. Beste sei dagoz izen barik.

Irudi orrein artean leiar margotuak, bidrierak, dagoz Adolfo Guiard bilbaotarrak 1901 margotuak. Bizkai'ko bizi-modua adierazten dabe: Edesti -aurea, nekazaritza, itxas-lana, langintza, erdi-aroko jauntxuen burrukak, itxas-bidea, salerosketa...

Altara-gaiñean beste leiar margotu bat dago. Orain-tsuagokoa da eta Bizkai'ko ikurdia gogoratzen dau.

Eleizearen erdi-erdian argi eder bat dago, brontzezkoa baiña urreztatuta, aundia eta 1869'an Montijo'ko Eugenia'k emona.

Eleizearen oiñetan lauki margotu baten aldakia dago. Lauki au 1809n.urtean egin eban Vazquez Mendieta'k eta Nieto Ulibarri'k ber-egin. Errege Katolikuari eskuan mun egitea dakar. Lauki jatorra emen egon zan 1958.urtera arte eta urte onetan Bilbao'ko Aldundira eroan eben.

Lauki onen gaiñean beste lauki mun-egille bat dago. Bizkai'ko Jaunaren aurrean zin egitea da, Ginea'tar Anselmo'rena, 1882n.urtean Erroma'n egiña.

OLAZAR'tar Martin'ek

BURDIN-OLAK (V): ERREMENTARIAK

(Aldaketa- Olak)■

Antxiñako olen ondorenak dira aldaketa-olak edo ateraten zan burdin orregaz lanabesak, izkilluak eta olakoak egitea. Eta onen ondorena geroago erradoreak edo lanera-ko abereai, batez bei-idi ta zaldiai, perrak edo erradurak ipinteko lekuak. Azkenengo oneik oraindiño ba-dagoz eta errementariak be bai batzuk.

Burdiñeagazko aldaketa-lan oneri buruz, asieran, auxe esan bear da: Bizkaia'n olak eta errementariak ez dirala batera joan. Erri-lagunen Alkarte Euskaldunak (Azkoitia'ko Zalduntxuak)'en saio baten auxe diño: "Aiztoak, artaziak, orratzak eta olakoak kanpotik ekarten dauskuez eta geienetan emendik eroandako burdiñeagaz egiñak dira. Emendik eroandako burdinearen eta ekarten dabenen salneuria begiratu ezker, ara zer ikusten dogun: "Geure burdiñea erosten dogula saldu dogun baiño berrogeta bederatzi bider karuago".

Emen ezarri ziran lenengo burdin-aldaketarako olak, untzeak eta aingurak egiteko izan ziran eta oneik naikoa antxiña asita saldu be egiten ziran. Langintza au indartzeko "fanderia" deritxon tramankulua ezarri zan, Barakaldo'n bat eta Zalla'n beste bat.

"Fanderia" ori ebakiña litzake, burdiñea ebagiketeko tramakulua.

Izkillugintza:

Gaur be ba-dago Bizkaia'n eta Gipuzkoa'n izkillugintza edo armeria deritxon industria eta emen saltzen da beste España guztian baiño askoz izkillu geiago. Gaur izen txarra dauka langintza onek. Zenbat gizon andra eta ume ilten geratzen diran, esaterako, emen egindako millak eta millak "persona-aurkako mina"k lertuta! Eta zenbat izkillu munduko gudetan Euskalerrrian egiñak!

Gudak ugari egiten ziralako, ez jarraian baiña bai txandaka, suizkillu asko egin dira, batez be arkabuzak. Esaterako 1.505n. urtean Mazalkibir'en guda izan zanean, Ibarra'ko Pedro Ruiz eta Tolosa'ko Juan Perez izan ziran izkillu-saltzaille bitarteako eta 112 lombarda neurri ez bardiñetakoak erosi ebezan. XVI gizaldi onen aiseran txandaka saltzen dira gure burdiñezko gaiak, itxasontzietarako kañoiak egiteko eta eskuko beste izkillu batzutara-

ko, esaterako 1596n. urtean, Leon'go Padro Ponze lur kentzailleak II Felipe erregeari eskari au egin eutsen Indietara joateko: "Bosteun arkabuz eta eun moskete Bizkai'koak, erregeak ordaintzen dauan neurrian ordainduta". Eta Bizkai'koak baiño geiago saltzen ebezan olako izkilluak giputzak.

Euskaldunak entzun eben Madrid'en emen baiño olako izkillu obeak egiten zirala eta saldu be obeto saltzen zirala, emen naiz kanpoan, eta iñoz emen izkilluak Madrid'ekoen markak ipiñi jakezan saltzeko.

II Felipe'ren aldian izkillugin aleman bi etorri ziran eta oneik irakatsi eben emen izkilluak obeto egiten eta bide orretatik jarraitu da, gurasoak curen semeai irakatsita. Eizarako izkillu ospetsu batzuk egitea lortu zan eta ospe orrek mugak igaro ebazan. Marquart'tar Simon zan aleman baten izena eta besteara Pedro Hoces. Azkenengo oneri izen au ezarri eutsen segak eukazalako ezaugarri.

Marquart'en ikasleen artean entzutetsua da Legizamon izeneko bizkaitar bat. Onek ezaugarri lez bere izkilluetan Bizkai'ko ikurdia ipinten eban (aritzta ta otso bi). Gero Sebilla'ra joan zan bere lana egiteko.

Geroago arkabuz-egille ospetsua izan dogu Juan Fernandez. Beronen izena Joakin Zelaia zan eta VI Fernando'ren arkabuzgillea izan zan. Onen ikasle izan zan Salbador Zenarro, Barinaga'koa. Au be 1762n. urtean Erregearen arkabuzgille agertzen da.

Beste arkabuzgille ospetsu bat Bustindui'tar Agustin izan zan, Zelaia'ren ikaslea. Madri'en ikasi ondoren Eibar'era etorri zan. Emen aurkitzen dogu geroago Bustindui'tar Juan Esteban. 1791n. urtean onen izkillugintza-tokira etorri zan Jovellanos eta onek aitatzen dau bere idazkietan. Bustindui'tarrak izkillugille ospetsuak izan ziran eta Santos izeneko bat, sendi orretakoa, Balentzia'n agertzen da izkillugintzan.

Ezagunak jakuz beste izkillugin euskaldun batzuk be: Aldazabal'dar Pedro Zeuta'n, geroago Bulgaria'n. Aldekoa'tar Bixente, Gabiola'tar Juan Andres, Mendizabal'dar Andrés. Guzti oneik Jovellanos'ek aitatzen dauz bere eguneroko idazkietan, baita Zarandona'tarrak, Zuloaga'tarrak eta abar. Guztiak dira Eibar'eko iskullugin opatsuak.

Izkillugintza izan zan geien zabaldu zan errementari edo burdin-aldaketa-lana, baiña beste burdin-aldaketa lanak ez eben ainbesteko ospea lortu, esaterako Bergara'n izan zan aitzogintzak. Onek Karakas'era saltzen eban baiña artu-emón orreik arin amaitu ziran, antza, beste batzuk obeagoak saltzen ziralako.

ñai auxa diñotse: "Igaroketa aske izteko Antza'tar Juan eta Loba'tar Ektor'eri, Flandes'tik datozenean, amabi ezpata dakazelako, Toledo'koak eta Bilbao'koak, eurentzat.

Ezpatagiñik ospetsuenen izenak be ba-dakiguz: Atxega, Agirre'ko Ortuño eta onen etxekoak, Mentxaka ta onen senideak, Orozko'ko Pedro ta Txomin, Urriza, Beraza (oneik Toledo'n egin eben lan), Arrieta, Gaztarro, Lazareta, Mendilartza, Barsaeta, Legaretea, Garatea (oneik Bilbao'n izan ziran burdinlari).

Ba-dago XVII gizaldiko agiri bat be oso irakurgarria: Erregetxeerako egiten ziran ezpatak zegan saltzen ziran diño eta oneik aitatzen dira Bizkai'koen artean: "Bizkai'ko ezpata bakoitza, garbia, zuna, zortzi erreal; Bizkai'ko ezpata zuri arrunt bakoitza sei erreal; Bizkai'ko eta eskubiko espata garbiak amar erreal".

XVIII gizaldian gauzak asko aldatu ziran, Borbon'darrak ekarritako oiturak zirala-ta, eta espatak be kanpotik etorten asi ziran, ez lengoak lakoak eta orregaitik galdu ziran gure burdin-aldaketa edo errementari lanak.

Beste burdingintza-lan batzuk

Eskatzetatik burdin-ori edo kobrezko ontziak galdu ziran eta burmezkoak sartu, marmitak, baiña lan au asi arren ez eban ondoren aundirik izan gure artean.

Beste burme edo ojalata-lan batzuk egiten ziran baiña geiago egiten ziran aingureak.

Euskalerrriaren Lagunak, Azkoitia'ko Zalduntxoak, Bolframioa asmau eben Luyar aurrerengoa zala, Bergara'ko laborategian eta gai barri au oso egokia zan errementariak ebakiñak egiteko.

OLAZAR'tar Martin'ek

Ezpatagilleak

Bizkai'ko ezpatagilleak be ospetsuak izan ziran. II Felipe'k 1577n. urteko bagillaren 1.º egunean mugazai-